

Benke György

Párhuzamos valóság

Nyíró József regénye és
Szilvássy Pál naplója

Nyíró József (1889-1953) utolsó regényét, az *Ime, az embereket* emigrációban írta, és 1951-ben Madridban jelentette meg. (Magyarul a Kairosz Kiadó adta ki 1991-ben és 1999-ben.) A regény a háború vége felé Nyugatra sodródott emberek, magyarok, elsősorban a kormány és a parlament tagjai menekülését beszéli el, saját élményei alapján, valóságos személyek szerepeltetésével és események leírásával, 1945-ben, és az utána következő néhány évben. Nagyon sok magyar jutott el Bajorországig, és az amerikaiak által megszállt és ellenőrzött országrészben telepedett le, élve a menekültek bizonytalan és nyomorúságos, de sorsuk, Európa és a világ jobbra fordulásában reménykedő életét. Ennek a dokumentuma ez a regény. Nem Nyíró József volt az egyetlen magyar, illetve erdélyi író, akit ide vetett a háború vihara. Wass Albert (1908-1998) is itt töltötte emigrációjának első éveit. Verseiben többször is emlékszik erre, és majdnem szóról-szóra vissza-visszatér a versekben ez a néhány sor, amelyet *Bajor erdőkben* címen önálló versként is megjelentetett:

Bajor erdőkön vándorok kelnek át.

Hátukon néma bánat-batyu.

Sóhajuk is hangtalan, égre száll,

Apró fehér felhőkendőkke gyűlve,

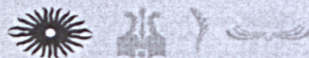
Sodródnak jó szél szárnyán hazafelé.

Anyai nagyapám, Szilvássy Pál, a Borsod megyei Hejőpapiban élt gazdálkodó, országgyűlési képviselő is az ún. parlamenti vonattal indult el Sopronból és jutott el Bajorországba, együtt Nyíró Józsefekkel. Menekülésükről, hányatott emigráns életükről nem bőbeszédű, de részletes naplót írt. Ez a napló kéziratban hazajutott, és a családi levéltárunkban található.

Nagyapám, feleségével együtt, főszereplője lett Nyíró József regényének. Hejő Palinak nevezi őt a szerző, nagymamám saját, Anna nevéen szerepel. Érdekes együtt olvasni a naplót és a regényt: az események sorrendje többnyire ugyanaz, a regényben szereplők nevei a naplóban is megtalálhatók, sőt a naplóban nemcsak hogy sok utalás van Nyíró Józsefre, de a regény készüléséről is feljegyzést találunk benne.

A magyar menekültek 1945 áprilisában érkeztek a bajorországi Wollabergbe, ahol az iskolában szállásolták el őket. E napról ez a naplóbejegyzés olvasható: „*Április 16. Hétfő. Du. Jandelsbrunn állomásra értünk, és 17-én a Wollaberg-i iskolába lettünk irányítva. Név szerint a következők: Nyíró József és neje, Sigmond János és neje, Szilvássy Pál és neje, Vámos János és fia, Géza, dr. Polonkay Tivadar, Szigethy Béla és neje és Zoltán fia, dr. Mihályi Zoltán és neje és Erika lánya, dr. Tóth Erika, Lövész (?) Nándorné.*”

Július 5-én Nyíró készülő regényéről ez a bejegyzés olvasható a naplóban: „*Du. majdnem az egész társaság kiment áfonyát szedni. Nyíróval vagyunk idehaza, amikor a naplót írom, az asztal másik végén írja legújabb regényét, amelynek tárgya a menekülés, és a főszereplői mi vagyunk. A címe még nincs végleg megállapítva, de valószínűleg A végzet útján lesz.*” 1945.

1 tudomány és társadalom

szeptember 29-én pedig ezt a naplóbejegyzést olvashatjuk: „*Du. fát vágtam és azután leírtam a Nyíró most készülő regényéből a soproni bombázásra (a vasúton) vonatkozó részt.*” Ugyanakkor Nyíró regényében is olvasható a naplóra utalás: „*Ketten is írnak naplót. Tudatosan és gondosan vigyáznak rá, hogy ha mégis kézbe kerülne majd a napló, a javukat szolgálja.*” (182. o.) Többször is emlegeti a napló Nyírót. Egyszer pl. azt jegyzi fel, hogy öngyilkos lett egy nő, aki velük együtt volt elszállásolva az iskolában. Búcsúlevelében olyan olvasható az íróról, ami az irodalomtörténetekbe nem szokott bekerülni: „*A nyitott levélben az van, hogy az állandó bántalmak, a védelem hiánya és a Nyíró durvasága miatt követte el az öngyilkosságot.*” Nyíró könnyen összeveszett társaival, sőt később emberkerülővé is lett, de nagyapámékkal végig baráti kapcsolatba maradt. Wass Albertet is említi a napló, amikor arról ír, hogy 1947. október 6-án, az aradi vértanúk ünnepén felolvasást tartottak Nyíró József, Wass Albert és Flórián erdélyi írók és költők.

Az alábbiakban összevetem a regényt és a naplót. Együtt olvasva a kettőt annyira hasonló sorrendben következnek ugyanazok az események, s fordulnak elő ugyanazok a nevek, hogy világosan érződik: mindketten azon melegében írták le a velük történeteket. Íme, az egykorú valóság – párhuzamosan elbeszélve.

Szilvássy Pál naplója

Riadó csaknem minden nap volt, de én mindig kimentem a városból Fertőrákos felé a szőlőkbe vagy az erdőbe. Már ebben az időben a lakosság is nagy tömegekben vonult ki a városból, ha a sziréna megszólalt. (1944. márc. 4)

1945. márc. 28-án de. a soproni átlomáson a vonatba berakodtunk, de aznap nem indultunk. A vonat túl volt zsúfolva, csak szűk ülőhely jutott, fekvésről szó sem lehetett... A vonat nagyon hosszú volt, a képviselőházi csoporton kívül a pénzügyminisztérium és az iparügyi minisztérium egy csoportja, és végül még a nyilasoknak is volt egy kis csoportja.

Este ½ 8 órakor felzúgtak a szirénák és a bombázók oly gyorsan megjelentek, hogy már menekülni sem lehetett, a vonatban hasaltunk, körülöttünk mindenütt hullottak a bombák, de Isten különös kegyelme folytán a vonatot találat nem érte. Az előttünk és utánunk lévő kocsikat szilánkok érték, de embert nem talált. (1945. márc. 28)

Nyíró József regénye

Folytonosan rajtunk a riadó... A város lakossága különben megkezdte rendes napi kivándorlását az erdőbe a bombázások elől. Nők, anyák sietve vonsozlják kicsinyeiket, mások hátizsákok, meleg takarók alatt gömnyednek. A félelem bomlott processziója. Egész lényünk figyel, hogy melyik pillanatban üvölt fel a sziréna. (5-6. o.)

Mégis megyünk. Az utolsó pillanatban sikerült néhány kocsit csatoltatni a pénzügy- és iparügyi minisztérium közös vonatához...

Most már csak ülőhelyről kell gondoskodnunk. Az erre a célra kiküldött bizottság – mint hallom – lefoglalta magának az egyetlen másodosztályú kocsit. Anyáknak, gyermekeknek, agognak jók ezek a rozoga, piszkos, kiselejtezett kínzóketrecek is. Kimerülten hanyatlunk a kemény padokra, és túlzásúfoltan szorongunk a piszokban.

Március huszonhetedike és fél nyolc. A város már az éjszakai nyugalomra készülődik.

Ekkor hirtelen felüvöltenek a szirénák: Nagyriadó!... Nagyriadó! – Felrettenünk és pillanatra magunk elé meredünk. Hová fussunk? Merre meneküljünk? – A pokrócot és kis pénzünket magamhoz kapom, és az asszonyokkal kiugrunk a vonatból...

Reggel elindultunk a soproni állomásról. Fájó szívvel, nagyon szomorúan haladtunk át a magyar határon. Neudörfnél légiriadó lett, a közelben lévő óvóhelyre mentünk egy domb alá, és egész nap az állomáson vesztegeltünk. Este megindultunk Bécsújhely felé. Azon átmenve egy darabig egy falu mellett álltunk, aztán elindultunk Bécs felé, de mi azt nem tudtuk, hogy mi arra megyünk, más irányt gondoltunk (1945. márc. 29).

Dacára, hogy olyan menetlevelünk volt, amely még a katonai vonatot is megelőzi, mégsem tudtunk továbbmenni. Sőt a mozdonyukat is elvitték, egész nap itt vagyunk, a helyzet reménytelen. (Ápr. 2.)

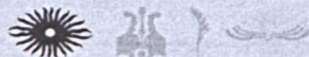
Riadó, ágyúbelövések, a vasútvonalat keresik, este a belövések közelebb hullanak, a lövedékek süvöltése hallatszik, éjjel fegyver-ropogás az erdőkből. Ez rettenetes éjszaka volt. (Ápr. 4.)

Durva, erős robbanások siketítenek meg. Testünk megrándul, mint az eltiport féregé, és a belső zavarból nehezen villan felénk a futó öröm: „Nem minket talált! Nem minket talált!” (12-13. o.)

Lassan virrad, világosodik. – A vonat megelevenedik. Végre sikerült mozdonyvezetőt és fűtőt kapni. A mozdony életre kap. Fűtőget, szuszog, tolat... Végre reggel hét órakor lassan, túlterhelten megindul. Felsőhajtunk: Megyünk! – Ki tudja, merre, milyen sors elébe? Átvergődünk a Déli pályaudvar romjain halomra hányt zűrzavara közt. Óvatosan, lépésben. A megpróbált város lassan elmarad mögöttünk. Elindulunk a hazátlanság útján. Nehéz érzések és gondolatok kínoznak. Magunk elé meredünk. Valaki megszólal: – Ez a határ! A fejek mélyebbre esnek. Kezdődik bennünk a belső halál... (17. o.)

A türelmetlenség folyton nő. A mozdonyuk is eltűnik. – Az osztrákok szöktették el! – beszélük. Át akarnak játszani az oroszok kezébe. Nem is fognak mozdonyt adni! Ezeknek nemkell Hitler, se Németország! – A vezetőség telefonál Bécsbe, táviratokat fogalmaz, de végül kiderül, hogy pár napig maradnunk kell. Erre kiállunk az út szélére híreket lesni, száját tátani. (23. o.)

Éjfélkor elindulunk, de mindenki legyen készen a kocszi azonnali elhagyására is! – Miért? Mi történt? Beszélj!... Éles ágyúlövés. A szívek a torkokba ugrálnak. – Az oroszok már a szomszéd községben vannak. Most lövik be magukat! – Kuvikbeszéd! – Az izgalom egyikről a másikra ragad. A kézi batyuk gyorsan készülnek. Mindenünket itt kell hagynunk. Azt a keveset is, amit országokon át magunkkal cipeltünk. – Mindegy. Az élet a fontos! – Nehezen telnek a percek. Semmi kiút, lehetőség. Mardos a bizonytalanság. Mi lesz, ha gyalog kell nekivágnunk az ismeretlennek? Öregek, asszonyok, gyermekek nem bírják. Ott hullanak el az útszélen. Ijedt, fehér szempárok tévelyegnek a sötétben. Mohón lessük, hogy valaki valami biztatót mondjon. – Két perc múlva tizenkető – szól egy túlvilági hang. – Indulnunk kellene! – Mivel? Hiszen mozdonyunk sincs! – Senki se szól, mintha szemfedővel volnánk leterítve, de az agyak küszködnek szakadatlan. (25-26. o.)

1 tudomány és társadalom

Április 16. Hétfő. De. Jandelsbrunn álmomásra értünk és 17-én a Wollaberg-i iskolába lettünk irányítva...

20 napig utaztunk, amely idő alatt lefeledni nem tudtunk, csak ülvé szunyókáltunk. A riadók és repülőtámadások miatt állandó rettegésben voltunk.

Az iskolában lévő szállásunkon szalmát kaptunk fekvőhelyül, és nagyon örültünk, hogy végre kényelmesen kinyújtózkodva alhatunk. A gépek állandóan zúgnak felettünk, de abban a reményben voltunk, hogy ilyen kis falut nem fognak bombázn.

Öreg este van, mikor megérkezünk új otthonunkba, az iskolába... Kiválogatjuk fekvőhelyeinket a földön, és csak a poros szalma zizeg, ahogy megvetjük álmovackainkat. A lámpa fényét porcsíkok szomorítják, és szürke, ványadt arcokkal köhögünk, fulladozunk a nehéz szagban. Nem hogy ágy, egyetlen bolhapiszkos szalmazsák se jutott a számunkra, csak ez az odalökött baromalom, amit nem lehet rendben tartani. Átszúr a pokrócon, és megtelik vele a hajunk. Még szerencse, hogy nem a szájunkkal kell elrendeznünk. Kofferekkel próbáljuk elkeríteni, hogy ne vándoroljon el alólunk. Pár nap alatt összetörik alattunk, és nem győzzük kiprűszkölni majd a szűrős kalászdarabkákat. Rogyunk össze a kimerültségtől, de egyetlen szék se akad. Két iskolapaddal oldjuk meg a kérdést, és lejtős lapján ferdén ülünk, mint a latrinán, egy kidobott kocsmasztal mellett.

– Tizenheten szorongunk a teremben, nők, férfiak vegyesen. – Ágyba! – kezdem meg a parancsnoklást. Szó nélkül engedelmeskedik mindenki. Úgy fekszünk, mint egymás mellé osztott hullák, fejünk alá gyűrt kabátokon, három ország porával a takarónkon, elhasznált, vastag levegőben, cigány természetességgel, majdnem az ösztön határán; de boldogok vagyunk, húsz napi hihetetlen kínlódás után végre kiköthetünk, és nem kell irigykednünk a halottakat, hogy ők kinyújtózhatnak. (56-57. o.)

Ápr. 26. Csütörtök. A lövések mindig közelebb hallatszanak, a szomszédos erdőket is lövik, és du. 5 órakor az amerikaiak bevonultak a községbe, megszállás alá kerültünk.

Már de. kitűzték a fehér zászlókat a toronyra és a házakra, így a községet nem lőtték... A megszálló csapatokat a lakosság kendő lobogtatással, barátságosan fogadta, italokat és tojást vittek nekik a páncélkocsikra.

Délután a házakon megjelennek a fehér zászlók, hevenyében összekapkodott lepedőkből. Van, aki a kéménybe tűzte, hogy jobban kiáltson. A torony ablakaiban szintén ott csattognak már. Hatóságilag is elrendelték a kitűzésüket...

– Jönnék! – adják tovább szájról szájra. Délután öt óra. A grundí erdő alatt megjelennek az első páncélosok Waldkirchen felől, sűrű lövések közt. Hosszú sorokban kúsznak a mezei úton a falu felé, és teleszórják az erdőt golyókkal. Alacsonyan szálló vadászgép vigyáz rájuk, és köröket írva kémleli a környéket...

A terecskén a lakosság fehér kendőcskéket vagy kezét lobogtatva áll a feloldott szorongás és bizonytalanság furcsa örömeivel az arcán. Rájuk nézve vége a háborúnak. E pillanatban csak ez a fontos, és ezt élék ki. Az öröm, fájdalom, félelem és

A megszálló csapat közt volt 6 magyar származású is. Először Dara Pistával találkoztunk, a revolveremet Vámos-sal együtt neki adtam át. Szülei Buda-pestről vándoroltak ki, ő Ohio államba való, elég jól beszél magyarul. A többi magyar származású nevei: Menyhárt István, Gaál József, Orbán Mihály, Márkonyi Lajos, Lovász Bálint. A 6 közül kettő jól beszél magyarul, kettő csak töri a magyar nyelvet, kettő pedig csak azt tud magyarul, hogy apjuk, anyjuk magyar volt. Sajnos már az első generáció is így néz ki Amerikában. (Ápr. 26.)

Ápr. 28. Szombat. Jandelsbrunnba is bevonultak. A szemben lévő Heidenlag községet Wollabertől ágyúzták és felgyújtották, nem tudjuk miért. Du. bejött a szobánkba egy ittas katona. Erikát kihívta és erőszakoskodni kezdett vele. Késsel támadt rá, erre Erika bemene-kült a szobába. A katona utána jött és mindnyájunkat késsel fenyegetett. Be-jött két bajtársa és eltávolították.

Május 2. Szerda. ... Lövészyné délben sem ébredt fel, a mellette talált levélből és végrendeletből az lett megállapítva, hogy megmérgezte magát. Mozdulatlanul fekszik, tehetetlenül nézzük. Orvos nincs, nem tudunk rajta segíteni. A nyitott levélben az van, hogy az állandó bántalmak, a védelem hiánya és a Nyirő durvasága miatt követte el az öngyilkosságot. – Este amerikai egészségügyi katonák jöttek, egy Haraldson nevű norvég származású történelem tanár mindent elkövetett, hogy életre hozza, de nem sikerült, így hajnalban

belenyugvás különös keveréke most a lelkük. Ke-zük fáradhatatlan a kendőrázásban. A nők tojást hoztak a katonáknak. – Miért tojást?... (71. o.)

Az amerikaiak keveset törődtek velünk. Főlényesen, inkább lenézően bánnak velünk, pedig igyekszünk megjavítani a viszonyunkat. Néhány katonával megismerkedünk... A helyzet megenyhül, és néhány katona elárulja, hogy ő magyar. Lelkesen fel is írjuk a nevüket. Menyhárt István, Gál József, Orbán és Dara Pista. Ketten már alig tudnak magyarul, de azért magyarok, és szeret-nék látni a hazát. (73-74. o.)

Mi az már megint? – Kivágódik az ajtó, és egy fiatal leány sikolt be rajta. Nyomában részeg katona felemelt bajonettel. Ok nélkül belém köt, mikor felállok a székről. Rám emelt fegyvere alig arasznyira mellemről. Érthetetlen szavakat fröcsköl az arcomba. Szándéka világos. Meg akar ölni... És ekkor az alig néhány méterre fekvő cin-teremből, a temetőből karének zendül fel. Fekete, bús gyászének. Valakit temetnek. Összerázködünk, és mindkettőnk szeme kialszik. A katona szó nélkül távozik a közben odaérkező társaival. (75-76. o.)

Miért alszik őnagysága? ... Különben hadd alud-jék! Más se ügyelt rá... – A mérnök költögetni kezdi az alvó nőt, aki rokona, és hallom, amint mondja: „Altatót vett be!” A mérnök ijedten felki-ált, és egy levelet tart a kezében az alvó nő felett: – Öngyilkos lett! – Már harmadszor! – rémül meg a felesége. A nők szája kihül. – Még csak ez hiányzott! – gondolok a körülményekre. – Lé-legzik, és ver még a szíve! – bizakodik a mérnök. Hirtelen két pártra szakadunk, és azon vitatko-zunk, hogy életben marad-e az öngyilkos, vagy meghal?... Öreg este van, amikor négy amerikai szanitéc becsörtet a szobába. Egyikük azonnal a beteghez siet. – Orvos? Nem. Történelem-ze-

1 tudomány és társadalom

bevitték autón a freyungi kórházba. A katonák jószívű tevékenysége dicséretet érdemel.

Május 16. Szerda. A Heidenslagban lakó Stoll János pénzügyi tisztviselő azt hozta hírül, hogy Lövészyné a freyungi kórházban még máj. 6-án meghalt. Nem tért eszméletre, úgy halt meg.

Május 1. Kedd. Zimankós, csúnya téli idő, a hó egész nap esik. Hó borítja az egész tájat. (Máj. 2.). Tovább havazik. (Máj. 3.) Újra hó esik, csúnya idő van, állandóan bent kell lenni. (Máj. 4.).

Május 3. Csütörtök... Du. megjelent két katonatiszt, kikérdezték Nyirőt, hogy van-e köztünk kormánytag, vagy olyan valaki, aki a politikában vezető szerepet vitt. Nyirő közölte, hogy nin-

netanár Észak-Dakotából. Az orvos nem jöhetett, de utasításokat adott. A fiatalember lelkiismeretesen minden utasítást kipróbál. Öten is rázzák, élesztgetik az életuntát, aki emyedten hull vissza a szalmára. Mi nézzük, és isszuk a valódi feketekávéét, amit már nem lehetett a betegbe beledölni.

Mr. Haroldson lélekszakadva autózik vissza a lazarettbe, hogy újabb utasításokat kérjen. Társai itt maradnak. A kövér, köpcös főszakács, bizonyos Mr. Teaque, aki civilben gépész, rágógumival kínál. Később csokoládéra térünk át. – Egyelőre semmi fontos, csak átszellemült érzés, amivel esszük a csokoládét. – Fél éjszakát kínlódnak végig, hogy életre hozzák a haldoklót, de végül mégis be kell szállítaniuk a freyungi kórházba. ... Két hét múlva tudtuk meg véletlenül, hogy öngyilkos társunk meghalt. El is temették. (78-81. o.)

Május elseje viharral köszöntött be. A hegyekről ránk omlottak a felhők nedvesen gomolyogva, mindent rohasztva. Az ég állandóan sír, és hideg köszöntött be. Fagyos szelek süvítenek végig a völgyön, és nyögnek az erdők csapásaik alatt. A fák fáznak, a fű meggömbül, a mezők elázta, a madarak borzasan kapaszkodnak a táncoló ágakba. – A szobában a tűz mellett is fázunk, és kedvetlenül bámulunk ki az ablakon a szürke tankokra, amelyek lassan süllyedeznek a felázott földbe... A kémény állandóan füttyül, a bádogtető zörögve táncol fölötünk. Kedvetlen, kietlen, sötét a világ. – Később hó kezd hullani. Súlyos, nedves hó. Bolondul kavarog és megüli a földet... Agyunk is megködösödött a nyomasztó időben, és nehéz nyakkal ülünk, mereven mozgunk. Sárgára szűkültek szemünk, és a szó fakó a szánkban. Poshadunk, vénülünk, kihülünk, ázunk. Nyomorult férgeknek érezzük magunkat, kedvetlenek vagyunk, bűnösök és nyomorultak. – Az ágyak is feltűrtak, a szalma bűzlik, a szoba rendetlen, szanaszét minden. (77. o.)

Amerikai gépkocsi kanyarodik az ajtó elé. Izgatottan nézzük. Semmi jót sem jelentenek az ilyen látogatások. A csoport vezetőjét kéri. Kellemetlen, de megyek. A tiszték ridegek, kimértek, hivatalosak. – Önök a magyar parlament tagjai? – Ahá!

1 tudomány és társadalom

csen. Közölték vele, hogy a törvényhozók házi őrizetbe vétetnek, a lakást elhagyni nem szabad. Neveinket özszeírták.

Május 8. Kedd. Rádióhír szerint a múlt éjjel 23 órakor aláírták a fegyverszüneti szerződést. Az itteni bajor nép Hitler ellenesen beszél. Velünk szemben zárkózottabbak lettek. Jönnek a menekülő német katonák, s azokat látják el. A sziléziai menekültek rossz szemmel néznek, és ellenünk hangolják a lakoságot. A megszállás első napjaiban kegyerünk sem volt, úgy koldulta össze a feleségem innen-onnan karajonként.

Június 29. Péntek. Péter Pál napja, odahaza az aratás kezdete. Vajon ki aratja az általunk vetett gabonánkat? Július 16. Hétfő. ... A rozs aratása megkezdődött. A bajor nép nagyon szorgalmas, a nők is kaszálnak, kapálnak és minden férfimunkát végeznek. Alig van család, ahonnan ne hiányozna férfi, vagy hősi halott vagy fogságban van. Sokan ismeretlen helyen is vannak...

Július 18. Szerda. A rozs aratása folyik. A kaszán nincsen csapófa, egy kaszás

Tudtam, hogy rákerül a sor! Irja fel a nevüket! – és jegyzőkönyvfélét tesz elém. – Kérem! – Van valaki önök közt, aki a kormánynak tagja volt, vagy fontosabb szerepe volt? – Nincs. Egyszerű, békés képviselők vagyunk. – Sovány, háborúette, magas férfi a tiszt. Ránk fűrkész. Visszafűrkészem, de semmi fenyegetőt nem látok benne... A tiszt kurtán-furcsán kiadja a parancsot: – További intézkedésig nem hagyhatják el lakásukat. (82. o.)

Május nyolcadikán éjjel huszonhárom órakor történt, amikor Dönitz vezértemgenagy kénytelen volt aláírni a fegyverszüneti szerződést. Három nappal azelőtt a déli német hadsereg egymillió embere feltétel nélkül megadta magát. – Rendkívüli események sorozata zúdult ránk mindenfelől egy világ összeomlásának méreteivel és káprázatával. Jelentőségüket hirtelen fel se mérhetjük. Időnk sincs egyik hír hatásából felocsúdni, a másik zuhan ránk. Az összes német seregtettek felbomlottak, katonai ellenállásról többé szó sem lehet. A berlini Reichskanzlei mély bunkerében tragédiák játszódnak le. Egész sereg ismert vezető személyiség mérgezte meg magát, Hitlerrel az élükön, aki először megnősült, utána pedig holttestüket leöntötték – kivánsága szerint – benzinnel, és porait megsemmisítették. Nem tudom, hogy van a világ velem, de mi túl vagyunk azon a ponton, hogy mindez nagyobb hullámokat verjen bennünk... Mi lesz velünk? Nem velünk, nyomorult, földönfutókkal, néhány köhögős, öreg ronccsal, megszámlált idejű ráncos gyűmölccsel, hanem az arasznyi magyar földcskével. Megmarad-e a legázolt kis vetés, a viharok közé zárt néhány szem magocska? (91. o.)

Az öreg Hejő a dombtetőn áll, és körülötte a nyár dús teljességében. A fű már kasza alá érett, duzzad benne az élet. Méhek, pillangók rajai, bogarak járnak a napsugár gyönyörűségében...

A szájam tátom, és mégse szólítom meg az öreg Palit, aki elmélyedve nézi, hogyan vágja három asszony a fűvet. Nem zavarom meg, mert tudom, mi megy végbe benne. Aranyból van még az árnék is körülötte. –

Meg is mozdul, és kiveszi a kaszát egyik asszony kezéből. Elsápad, szája száraz, és elszűkülő szemmel beharsantja a vasat a fűbe.

1 tudomány és társadalom

után 3 marokszedő van, akik bekötik és összerakják a kévéket, de nem keresztbe. Hanem kúpba rakják mint nálunk a kukoricaszárát.

Július 22. Vasárnap. ... Az aratással a bajorok szépen haladnak, dacára, hogy csak későn, a harmat felszáradása után fognak hozzá, délre ebédre hazamennek és este is felhagynak vele korán, mihelyt a harmat szállni kezd. A kaszás állandóan kaszál, a 3 segédszemélyzet felköti és összerakja a kévéket, 10 drb egy kúpba, olyan ritkán állítják össze, hogy a szél átjárja, és a tetejére egy kévét szétterítve tesznek, körülkerítve. kalásszal lefelé. A mai napon a rozs hordását is megkezdtek. A termést mind csűrbe rakják, a szénát is. A tarlót azonnal leszántják.

Május 27. Vasárnap... Naponta többször nagy robbanások hallatszanak Csehország felől...

Jún. 3. Vasárnap. Szép napos, meleg idő. Prédikált: Sigmond János. Az úrnapi körmenetet ma tartották meg.

Jún. 3. Vasárnap... Amerikai katonák jöttek fel, a tantermeket nézték, le akarják foglalni az újabban érkező katonák számára.

Június 22. Péntek. Borongós, hűvös idő. Fát gyűjtöttünk az erdőn. Du. nagy eső, ézengés és jég. Az amerikai katonák a sok jó új deszkából készült ágyakat az udvaron elégették.

Okt. 23. Kedd. ... Du. fát fűrészeltem és az addig behordott fát rendeztem. Jelenleg van egy jó köbméter.

Még az én testemen is átborzong a gyönyörűség. Mindjárt a sarkadba állok, Pali! – akarom mondani, de Hejőpapi ura hirtelen eldobja a kaszát, és lehorgasztott fővel elindul a szomszédos erdőcske felé.

Az asszonyok csodálkozva találgatják, hogy mi történhetett ezzel a magyar úrral.

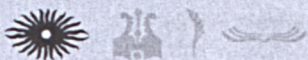
Csak én tudom, hogy a vén Hejő sír, és nem akarja, hogy mások is lássák. – Hát menj csak, Pali, és birkózzál meg az angyaloddal. Az erdőben. Egyedül, mint a bölény a százados fákkal, amelyre valaha eleid vadásztak a Bükkben... (137-138. o.)

Csehország felől állandó robbanások hallatszanak, néha percenként ismétlődnek titokzatosan és erőszakosan. Vége a háborúnak, és mégis belerándul fonnyadt szívünk. Annyira kijutott a robbanásokból, bombázásokból, hogy még a sírból is ki fogunk szaladni, koporsóval a hátunkon, hogy óvóhelyet keressünk. Magyarázatot azonban hamar találunk a robbanásokra: – A német erdőővezetet robbantják, és a föld alatti hadiüzemeket! (104. o.)

Sigmond ráncos orrára ejtett pápaszemmel a holnapi prédikáción gondolkodik... (108. o.)

Ákos azzal a hírrel jön, hogy... százötven amerikai katona érkezik Jandelsbrunnba, és számukra foglalták le az iskolát. (105. o.)

Mi lesz a fával? Elő a köteleket, gyerünk! – Hová? – Gallyat gyűjteni. – Mint koldusok? – Mint koldusok. – Hatvan prima erdőm van otthon... – legalább megspórolod! – De mivel szállítjuk fel a szedett gallyat? – A hátunkon, azért kell a kötél. – Legalább szamarunk volna! – Válasszunk egyet! – Induljunk már, fiúk! Kedvetlenül szedelődünk fel. Az eső szítál, köd rohadt a fák

Okt. 30. Kedd. ... Du. az erdőn voltunk fáért.

(1946) Jún. 28. Péntek. ... Estefelé Zolti és Mama fáért voltak az erdőn.

Júl. 16. Kedd. ... Mama gallyat is hozott kétszer is az erdőről.

Július 11. Szerda. Egész nap ködös, hűvös, borult idő, a hegy állandóan felhőbe van burkolva. Áfonyát voltunk szedni, 4 litert szedtünk ketten.

Július 25. Szerda. Szép, meleg idő egész nap, du. málnát szedtünk Annuskával, lett 7 lit.

(1946) Július 29. Hétfő. Estefelé az erdőn voltunk, Mama szedett ¼ liter áfonyát, én egy kupát tele gombával.

(1945) Szept. 20. Csüt. Du. az erdőn voltam Annuskával, fát, gombát és fekete bodzát hoztunk... Ajó Isten egész nyáron kiparancsolta a gyümölcsöt az erdőből. Először áfonya volt bőven, aztán sokáig bőven málna, kevés szeder is került, cca 81 liter áfonyát és málnát szedtünk Annuskával ketten. Itt különben alma, körte van, szilva is terem, de a bajorok nemigen adnak, csak egy kis hullott almát tudunk nehezen szerezni.

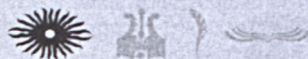
Okt. 29. Hétfő. ... Annuska az erdőn

közt. A levegő lehült... A hegyoldalon mindegyre ülepre esünk. Vizesen párolgunk, mintha mi is rothadnánk, hátgerincünkön lecsurog az esővíz, míg a reves, nyálkás gallyakat felmarkoljuk. Az is alig van. Mindenkinek kiütközik a természete a gallyszedésnél is. A tanár a derekát pihenteti, s olyan keservesen áll, mintha eltévedt volna az erdőben. A méltóságos úr minden talált gallynál előbb körülnéz, hogy nem látja-e valaki ilyen hozzá méltatlan munkában és környezetben. A papok zsoltárt morognak, mintha bünbánatot tartanának. Az erdőmérnök személyes ismerőse minden fa. Talán tegeződik is velük... Mikor aztán készek az ághalmok, összehurkoljuk a kötegeket, és egymás hátára segítjük. Az első lépéseket a szokatlan súly miatt hátrafelé tesszük, mint a jámi tanuló gyermek, de aztán térdünkhöz lógatott orral nekimeresztjük szemeinket a meredek hegynek. Mintha az ördög hátán másznánk... Odahaza azonban – miután kiderült, hogy életben maradtunk – már azon veszünk össze, hogy ki hozott nagyobb köteget az erdei szemétből. – Hát így élünk, édes Néném! (115-117. o.)

És most – Úristen! – itt van az első áfonya! – Régóta lessük, mikor kapja meg sötét, acélfényét, különös erdei ízét. Eddig a levelek alá rejtőzött hamvasan és érintetlenül. Most rámegyünk Járossal. Titokban, hogy a többi ne tudjon róla, és nekünk több jusson... (126. o.)

A megszokott reggeli kép. Ketten a gyorsfőzőt őrzik néma gyűlölettel egymás iránt. A korán kelők reggeliznek. A méltóságos asszony még alszik. Lábujjai közül mereven kiáll egy szalmaszál. Pali a nagy előrelátással eltett két-három üvegecske áfonyát vizsgálja: – Te, mama! Baj van ezekkel a befőttekkel! – Az Istenért! Mi a bajuk? – Egyik se akar romlani. Jól esik kacagni. (147. o.)

A hegyoldalon a fiatal tiszteletes mászik felfelé hajadonfővel, méssziről mosolyogva. A sapkájában hozza az első érett málnát... Csak itt lent, az erdőben bőven van. Most érik. Egy hét alatt vörösek lesznek a bokrok. (148. o.)

1 tudomány és társadalom

volt Máriával fáért. Estefelé galagonya bogyót szedni voltam.

Nov. 4. Vasárnap. ... Estefelé kimentünk sétálni, sóskát, kökényt és galagonya bogyót szedtünk.

Szept. 6. Csüt. ... A közeli hazaszállítási hírek nem felelnek meg a valóságnak. Minden nap más-más, egymással ellenkező hírek vannak.

Szept. 10. Hétfő. ... A potsdami határozat szerint a hazamenetel kötelező. Naponta 2000 ember megy vonaton haza.

Szept. 17. Hétfő. ... Újabb hírek szerint nincs szó közeli hazamenetelről, és csak az megy egyelőre, aki akar.

Szept. 22. Szombat. ... Az amerikai parancsnok kijelentése szerint 6 hét alatt a magyarok haza lesznek szállítva Bajorországból, tehát az elvitel minden nap várható.

Szept. 25. Kedd. ... Egy angol-magyar szövegű hirdetés szerint a magyarok hazaszállítása rövidesen megkezdődik, és a hazamenetel kötelező, mindenki 3 csomagot vihet magával.

Július 13. Péntek. ... Nyirő Passauban érdeklődött a családtagok után. Eredmény semmi, Zoltiról semmi hír... A vöröskereszt útján küldött levelekre már érkezett egy pár válasz, így mi is reméljük, hogy kapunk.

Szept. 16. Vasárnap. ... Az itt járt tábori lelkésznek is átadtam 2 db kereső levelet Zoltiról. Már nagyon sokat szétosztottam, de sajnos, eddig semmi hír. A hazaküldött vöröskeresztes lapokra sem jött semmi válasz. Már egészen őrfjító ez a bizonytalanság, nincsen kedvem semmihez.

Szept. 26. Szerda. Nyirő Passauban volt, nagy örömük van, megtudta, hogy a lányuk Grazban van, angol zónában.

Pár nap múlva látogatást teszek a Fisch-házban. Természetesen csak azoknál, akikkel nem vagyok haragban. Hejőéknél teljes az összhang. – Hiába beszélsz, mama – hallom –, mert eddig nyolcvanegy liter vadgyümölcsöt gyűjtöttünk! – Csak nyolcvanvanat! – Nyolcvanegyet!... Be se megyek, csak bekandikálok az ajtón: – Mi újság, Pál úr? – Gyere be! Ismét abbahagytuk a fagyűjtést! Valahányszor az a hír jön, hogy hazavisznek, abbahagyjuk a fagyűjtést. Ha a hír nem bizonyul valóznak, ismét megkezdjük.

Most azonban bizonyos, hogy hazavisznek! – bizonykodik Pali. – Megjött a rendelet. Szeptember 18-án kezdődik a szállítás. A járásparancsnok üzenete. Személyenként két-három koffert szabad vinni. Amennyit a család mozgatni képes. Így van szóról szóra a rendeletben. – De mi lesz egyéb holminkkal, amit a család nem képes mozgatni? – Azt itt hagyjuk a tömeg prédájául. – Nem azért cipeltem ezt a pár megmaradt holmit három országon keresztül, hogy prédának hagyjam itt! – Nem mindegy neked, hogy hol veszik el tőled?... Az itt hagyott holmit állítólag járasonként összegyűjtik és megőrzik. Majd később hazaszállítják. A menetvonal különben Salzburg-Linz-Hegyeshalom. Az utazás ideje három nap, plusz egy nap. (188-189. o.).

Egy nap aztán jött a hír, hogy magyar bizottság alakult Passauban a hányódó magyarok támogatására, és igyekszik összehozni a szétszakadt családtagokat. Eddig harmincezer címet, nevet gyűjtött össze. Millió körül van a Németországban levő magyarok száma, de mindenki azt hiszi, hogy a harmincezer közt vannak az övéi is. Az asszony erről bizonyosan meg van győződve. – Azonnal menjen, és nézze meg a névsort! – Passau ide negyven kilométer, és csak gyalog mehetnék. Egy nap nem lehet megjárni, szállást kapni pedig lehetetlen. Akit este tíz után a utcán találnak, letartóztatják az amerikaiak. Nem számít. Megyek.

– Autóbusz! Minden szerdán autóbusz megy Jandelsbrunnból Passaubá! – lelkesedik az asszony. Újra boldog. A következő pillanatban a tanítónőnek magyarazza kézzel-lábbal, hogy hová megyek, aki viszont magyarul nem tud egy szót se Mein Mann gehen!!! Passau. Gyermekek!!!

Passau! ... A szűk utcákon egymást érik az amerikai gépkocsik... Valaha itt könyörögtek, hogy a magyarok nyilaitól ments meg, Uram, minket. ... Miről is nevezetes a város?... Mindegy. A gyermekek! Hol is lehet a Hoch-strasse, a magyar komité? – A szoba tele emberekkel. Mindenütt magyar szó. Aggódó, bizakodó apák, anyák, gyermekek hajlanak az ívekbe... Nem merem a kisasszonytól elkérni az ívet. Hátha hiába!... Úristen, mennyi „Nagy”! Csak akit én keresek, az nincs. Hiába kezdem újra háromszor is. Nincs! Nincs és nincs! (121. skk. o.)

(1946) Május 15. Szerda. ... Du. itt járt egy magyarországi leány, Nyirőék vendége, B.pestről jött. Megkértük, hogy Paliékat keresse fel.

... a vonat zűrzavarából valaki utánam kiált: – Jóska bácsi! Visszafordulok. Egy fiatal lány rángatja ki magát a gőz, füst fátyolából. Rámeredek, és megkövülök. Hiszen ez Júlia, a miniatűrművész, kedvencünk Budapestről. – Te...te, gyermek! Hogy kerülsz ide? – Hírt hoztam a gyermekekről. Élnek! Nincs semmi bajuk ... a tanár kérdezi: – Hogyan jött, kisasszony? Júlia nekem felel: Megtudtuk, hogy másfél év óta semmit se tudnak a gyerekekről. Nem hagyhattam ebben a bizonytalanságban. Gyötrelmes helyzetben, hát elindultam. – Kaptál útlevelet? – Útlevelet? Ma? – Hogyan? Átszöktél? Átszöktem. – Három ország határán? Csak azért, hogy bennünket értesíts? – Azért. (246-248. o.)

(1944) Szept. 3, Hétfő. ... A Sigmond-Nyirő affér ügyében tegnap délben a törvénykezők összegyűltek és megálapították, hogy a dolog a következőleg történt. Sigmond azt mondta, hogy valami olyan gombát hozott, mint a két tenyere, s ezt többször állította a Nyirő ellentmondása után is, mire Nyirő azt mondta, hogy csak taknyos gyerek állíthat ilyen nagyokat. De ez olyan hangon volt mondva, hogy lehetett tréfának is venni, de Sigmond dühösen azt mondta, hogy te vagy a taknyos. Erre Nyirő nekiment, átkarolta és ledűtötte a padlón levő szalmára. Sigmondné jajgatott, hogy megfojtja az urát, mert állítólag a

Jöjjön be! – kiált ki az ablakon a feleségem. Látogató! Dr. Gyuri. – Hová Irdam fel! – erőltetem az örömet. – ebben a köztetek fennálló harag tárgyában... El kellene intézni. Gyuri jogász. Az érzik a beszédén. – Tehetsz velem, amit akarsz! Olyan minden most már minden!... – A szent karácsony küszöbén... A többiek már megbeszéltem. Várnak. – Csak csókolózni ne kelljen! Gyuri mosolyog, és azt sem bánná, ha ilyen rongyosan mennék a kibékülésre, nehogy közben meggon-doljam magamat. – Hát hogy is lesz a kibékülés? – Összegyűlünk, természetesen csak a férfiak, és én a felek nevében és megbízásából kijelentem... Közömbös, hogy miket jelent ki... – Hogy mondd? Kezet fogunk, és úgy teszünk, mintha semmi se történt volna?... Menj csak te elől. Úgy

1 Tudomány és társadalom

Nyirő keze a torkán volt Sigmondnak, de ezt, mivel rajta feküdt és a világitás is gyenge volt, nem lehetett biztosan megállapítani. Nyirő nemsokára felkelt és a helyére ment. Sigmond amerikai hatásának akart jelentést tenni, azért ültek össze a törvényhozók az ügy békes elintézése végett.

Dec. 11. Kedd. ... A Nyirő-Sigmond afférból keletkezett bojkott az Uzonyi György közvetítésével a mai napon általános kibéküléssel és megbocsátással véget ért.

Ápr. 4. Csüt. Sigmond állapota rosszabbodott. Nyirőt is hivatja... Nyirő azt a hírt hozta, hogy a Sigmond állapota rosszabbodott.

Máj. 13. Hétfő. Zolti odavolt délig Freyungba a Sigmond János temetésére... A sírnál...Nyirő József is beszédet mondott.

Polonkay, a két pap, újra összeharagudtak. Eddig tartott a nagy karácsonyi kibékülés. A kártyázás miatt történt a szóváltás. Polonkay azt mondta, hogy többször nem kártyázik vele. Sigmond erre azt mondta, hogy ha nem kártyázik, akkor ne is beszéljenek együtt. Nagy szégyen ránk magyarokra, hogy itt a hazátlanság nyomasztó érzése s a bizonytalan jövő alatt sem tudunk összetartani, és különösen szégyen, hogy a ref. papok így gyakorolják a krisztusi szeretetet és megbocsátást.

látszik, már mindenki itt van. Milyen furcsán, különösen néznek rám!... - Nohát, fiúk! Egyik-másik szem mégis megcsurrant. Hirtelen meg is bánjuk ellágyulásunkat. Érzik, látszik rajtunk az erőltettség, de elhatározzuk, hogy a Szentes-tén összegyűlünk. (209-212. o.)

Csak ez a szegény János (Sigmond) Alig pár hete kezdett betegeskedni. Az orvos beküldte a freyungi kórházba. Azt mondják, súlyos az állapota. Később jobb híreket hoztak. Annál jobban meglep, hogy magából kikelten keres a feleségem az üzenettel: „János haldoklik, és velem szeretne még egyszer beszélni!” Azt is telefonálták, hogy az orvosok lemondtak róla, és a feje fülé feltették a halálkeresztet. Az este már agonizált. Akkor már késő. De mindegy. Azonnal indulok! (229. o.)

Szegény János ... te vagy a mi első halottunk, mióta kihúztuk a lábunkat a hazából. El is jöttünk hűségesen a temetésre Palin kívül, aki lehet, hogy most nyergeli Szent Mihály lovát, de tisztelget ő is. Nincs ugyan mindenkinek fekete ruhája, de eléggé fekete a sors helyette. (242. o.)

Közben a béke is felbomlik. Előbb a papok vesznek össze, aztán a civilek is néhányan. A civilek kibékülnek, a papok nem. Nem törődöm a civődásukkal. Már a harag se érdekes. (214. o.)

1 tudomány és társadalom

(1945) Szept. 11. Nyirőék ma leköltöznek Annihoz.

Szept. 12. A mai napon leköltöztünk a Fisch házba, ahol a földszinten kaptunk egy kis szobát. ... Ez a ház a Fisch Terézia tulajdona, akinek Jandelsbrunnban vegyeskereskedése van. Az épület békében nyaralónak szolgált, van benne 15 helyiség és egy mosókonyha szivattyús kúttal. A falu déli oldalán fekszik, az erdő közel van.

(1945) Okt. 10. Szerda. Rádióhír: 30 háborús bűnöst hazaszállítottak. Akik között az alább megnevezettek vannak: Szálasi Ferenc, Szőlősy Jenő, Bárdossy László, Csia Sándor, Hellebront, Reményi-Schneller Lajos, Endre László, Antal István, Szakvári, Budinszky, Pálfi Fidél, Baky László, Hubay Kálmán, Szombathelyi, Beregffy, Kolozsvári Borcsa Mihály, Fiala, Heim, Gera, Rác Jenő, Kiss Ferenc, Gömbös Ernő, Jaross Andor, Kunder Antal, Imrédi, Szász Lajos, Páger Antal, Dorogi Farkas Ákos, Grassai alt.nagy. (sic!)

Okt. 30. Kedd. ... Tegnap kezdték meg a Bárdossy háborús bűnösségének a tárgyalását, és azt ma is tartják.

Nov. 4. Vasárnap. ... Rádióhír: Bárdossy László volt miniszterelnököt halálra ítélték.

(1946) Jan. 11. Péntek. ... Bárdossy a halálos ítéletet golyó által végrehajtották.

(1946) Máj. 11. Szombat. ... Rádióhír szerint Erdélyt Romániához csatolják a Párizsi konferencia határozata szerint. A Bécsi döntést megsemmisítették.

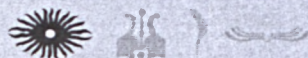
Elsőnek költözködünk. Szerencsére csak a második szomszédba, Annyhoz, aki a menekült magyarok kedvence. Egyszerű Waldbauerin... (186. o.)

Pár nap múlva látogatást teszek a Fisch-házban. Természetesen csak azoknál, akikkel nem vagyok haragban. (188. o.)

Valaki ismeretlentől levelem érkezik, hogy semmi esetre se menjek haza. Fenyegető sors vár rám otthon. Keserűen elhúzom a számat. A naiv lélek azt hiszi, hogy tőlem függ: hazamenjek-e vagy ne. Hiszen most is harminc derék magyart szállítottak haza „háborús bűnös” címen, és me-rev aggyal hallgatjuk a neveket. Vezetői voltak az országnak, a sorsa volt a gondjuk, és most ezért a halál vár rájuk. Lehet, hogy egyesek közülük tévedtek, de rosszat nem akartak. Az emberek belerázkódnak, mikor a fogság ajtaja bedöndül mögöttük... Csak személytelenül halljuk, hogy az amerikai kapitány, aki repülőgépen vitte haza a kikértek és kiadottak első csoportját, dicsérte Bárdossy László bátor, férfias és egyenes viselkedését. Maga is csodálkozott, mennyi erő és meggyőződés van ebben a törékeny, beteges, mosolygó emberkében, aki szinte szellemmé fi-nomult a lábán. (197-198. o.)

Halljuk, hogy a megszálló csapatok szigorú határozást rendeltek el, és Bárdossy volt miniszterelnököt halálra ítélték. Krétafehérek leszünk, és nem bírunk szólani. Nem lehet igaz hiszen olyan szép, derült még az idő. (201. o.)

Mikor megérkezünk, elénk áll az első magyar gyászba borult képpel, és fakón, kietlenül újságolja: – Erdély elveszett! A nagyhatalmak Romániának ítélték... – Ember! Mit beszélsz? Megőrültél?

1 tudomány és társadalom

Aug. 2. Péntek. Hír: A július 29-én megrendezett Párizsi konferencián a külügyminiszeri javaslat Magyarországra nézve a trianoni határ fenntartása.

(1946) Márc. 15. Péntek. ... A piac közepén lévő emlékoszlop mellett volt egy 300 éves fa, elszáradt, kifűrészelték, most a tövét Zoltinak adták kiadás végett, hozzáfogott. A talaj nagyon köves, nehéz ásni, és bajorok nem mernek hozzáfogni. A helyére fát akarnak ültetni. Itt minden fát csak kívágnak, és mindenütt ott porlad el a sok jó fatuskó.

(1947) Szept. 2. Kedd. Reggel fát hoztam az erdőről, azután tuskót hasogatunk fel.

(1945) Aug. 8. Szerda. Rádióhír szerint Truman amerikai elnök kijelentette hogy figyelmeztet mindenkit, barátot és ellenséget, hogy az atombomba titka az amerikaiak kezében van. Egy bombával 11 négyzetkilométer területet lehet elpusztítani.

Aug. 14. Kedd. Rádióhír: Japán végleg lerakta a fegyvert. Július 26-án Japán felszólított a feltétel nélküli megadásra, de nem fogadta el. Erre történt egy japán támaszpont elleni támadás atombombával. A bomba, egy drb, egy 10 négyzetkilométeren mindent elpusztított. A füst és a por miatt 3 napig nem lehetett ellenőrző megfigyelést végezni. A füst 15.000 m magasra emelkedett, és a bombázó gépen úgy érezték, mintha a robbanás mellettük történt volna, pedig 15 km-re voltak. Az angol-amerikai tudósok 1940 óta kísérleteznek az atombombával. Még sok kísérletre van szükség, hogy békés célokra is használható legyen. Fő anyaga az uránérc.

... Nem! Nem lehet igaz! Álló helyzetben kihülök, megmerevedem, és nem tudom, hogy némán hull a könnyem. Későre térek magamhoz. – Mi az? Mondtál valamit? – Szegény Sigmond János is meghalt. Hétfőn lesz a temetése Freyungban. – Meghalt? ...Könnyű neki! Az első halott, akit irigyelek. (240. o.)

Ákos híreket gyűjt. Hejő Pali tuskókat télire. (324. o.)

Kívül az utcán egy gyerek újságokat visz. Sikerről elkapnom. Az első rátekintésre a lapról megüti a szememet a nagy betűs szó: „Atombomba” ... Úristen! Mi ez? A nyál elapad a számban, és nem bírok szóhoz jutni. Fakó és rémült szemekkel meredek az újságra, a német szárazsággal és pontossággal megírt tudósítás az atombombáról, amely pillanatok alatt megsemmisítette a japán Hirosima városát, és tíz kilométeres körzetben minden alkotásnak és élőlénynek vége lett... Igyekszem elképzelni a kataklizmát, amit ez a szörnyűség okozott, de az eddig átélt bombázások, dermesztő bombaszőnyegek, kráterek, romok, a halál tapsa, a detonációk halvány képe is alig lehet az atompusztításnak. Kevés támaszpont hozzá MacArthur tábornok főhadiszállásának jelentése is, hogy több mint háromszázezer emberáldozatot követelt ez az egyetlen retentő tárgyacska. A hullahegyeket, ha meg is értem, nem tudom megmagyarázni, hová lett a tizennégyezer eltűnt ember. A romok közt várja Jézusát, vagy a légnyomás tette semmivé őket? Az újságban olvasok egy közömbös, durva híradást is, hogy atomoszlástól tízmillió fok hő fejlődik. Fény, ami már túl van a látáson. Valószínűleg ez végzett a gondolatnál gyorsabban a tizennégy-

ezer emberrel. Hamu se maradt utánuk. Tűz, amely a hozzátartozók emlékéből is kiégette az áldozatok képét. Jött, robbant, pusztított, odalett, és annyi se maradt meg belőle, mint egy csóknak a melegsége... (183. o.)

(1947) Febr. 24. Hétfő. Rádióhír: az angol zónában nagyszabású összeesküvést fedeztek fel, amely az oroszok elleni bacilusháború megszervezésére irányult.

– Ne vágd a fát, Pali! – szólok át a kerítésen.
 – Hagyj abba mindent, úgyis háború lesz! A vén Hejő leteszi a fejszét, és odajön. – Halottam én is róla. Mi a véleményed? – Borzasztó volna a háború. – Az. Olvastam egy amerikai magazinban, hogy elkészült a szuperatombomba. – Az is megvan? – A régi csak gyerekjáték ehhez képest. Ide hallgass! És magyarázom, részletezem a hatóképességét, a szörnyű hőt, melyben elég a kő is, a rádióaktivitást, akciórádiuszát, a pusztítás borzalmaival, míg megfagy a szó a számban. Az öreg magyarból azonban csak tisztességből buggyan ki a szó: – Hát ez elég borzasztó! (336. o.)

Nagyapámnak, az „öreg Hejőnek” kedves és találó jellemzését adja Nyíró a regényében:

... az angol tudósok londoni konferenciája figyelmeztette a világot a borzalmas fegyverekre, és kard helyett ekevasat ajánl – mondom. Az öreg Hejő megrándul: – Ekevasat? A testén mintha villamos áram futott volna végig. Szinte kinézi a két szemét a helyéből. Elmosolyodom. Szóval ez a te titkod, vén magyar. Az ekevas. A föld, az otthoni. A szántás-vetés, friss búza, virágos rét, lovak nyerítése, tavaszi borjútánc, kacskák tipegése, bölcsők melege, a kormos bika világbanézése a pusztán, juhok földig érő gyapja, a zab szökesége, kövér hízók maguk kínálása, vadludak húzása fejed fölött, a bor tüze és bajszodba kapaszkodó unokák. Az élet, a szent, az örök. A nehéz, kínzó és mégis gyönyörűséges, aminek képlete a te lelkedben van. Alig veszi észre, hogy otthagynom, annyira elmerült. Később ismét a favágásba mélyed. A nehéz csutak és a fejsze a laboratóriuma. A fa tüzet ad, a tűz kenyeret süt, a kenyér életet ad, az élet legyőzi a háborút. Nagy titok ez... A vén magyar versenyt fut a tudósokkal. (338. o.)